

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

© Prokurator Generalny – Minister Sprawiedliwości, www.pk.gov.pl [Translation already published on the official website of the Polish Ministry of Justice]. Permission to re-publish this translation has been granted by the Polish Prosecutor General for the sole purpose of its inclusion in the Court's database HUDOC

© Prokurator Generalny – Minister Sprawiedliwości, www.pk.gov.pl [Tłumaczenie zostało już opublikowane na oficjalnej stronie Ministerstwa Sprawiedliwości]. Zezwolenie na publikację tego tłumaczenia zostało udzielone przez Prokuratora Generalnego wyłącznie w celu zamieszczenia w bazie Trybunału HUDOC

SEKCJA TRZECIA
SPRAWA DANILOV PRZECIWKO ROSJI

(Skarga nr 88/05)

WYROK

Artykuł 6 ust. 1 (aspekt karny) • Bezstronny sąd • Udział w procesie przysięgłych z poświadczeniem bezpieczeństwa wydanym przez organ prowadzący postępowanie przygotowawcze przeciwko skarżącemu w związku z ujawnieniem przez niego tajemnic państwowych jako wystarczająca podstawa wątpliwości co do bezstronności sądu • Oddalenie przez sędziego sprzeciwu skarżącego wobec zastrzeżeń co do przysięgłych w konkretnej sprawie z powodów czysto formalnych • Brak gwarancji proceduralnych umożliwiających wyeliminowanie wątpliwości co do obiektywnej bezstronności

Artykuł 6 ust. 1 (aspekt karny) i art. 6 ust. 3 lit. d) • Rzetelne rozpatrzenie sprawy • Przesłuchanie świadków • Brak dogłębnego rozważenia przez sąd krajowy wniosku o wezwanie biegłych pomimo kluczowego znaczenia tego dowodu • Brak możliwości przesłuchania biegłych przez skarżącego w innym trybie i uzasadnione obawy co do ich wiarygodności i wniosków • Konieczność oceny kwestii stawiennictwa biegłych podczas procesu przede wszystkim w kontekście gwarancji prawa do rzetelnego rozpatrzenia sprawy i odpowiedniego zastosowania art. 6 ust. 3 lit. d)

Artykuł 38 • Obowiązek zapewnienia wszystkich koniecznych udogodnień • Odmowa przedłożenia przez państwo materiałów zażądanych przez Trybunał

STRASBURG

1 grudnia 2020 r.

OSTATECZNY

01/03/2021 r.

Wyrok stał się ostateczny zgodnie z warunkami określonymi w art. 44 ust. 2 Konwencji. Wyrok może podlegać korekcie wydawniczej.

W sprawie Danilov przeciwko Rosji,

Europejski Trybunał Praw Człowieka (Sekcja Trzecia), zasiadając jako Izba w składzie:

Paul Lemmens, *Przewodniczący*,
Georgios A. Serghides,
Helen Keller,
Dmitry Dedov,
Darian Pavli,
Anja Seibert-Fohr,
Peeter Roosma, *sędziowie*,

oraz Milan Blaško, *Kancierz Sekcji*,

obradując na posiedzeniu niejawnym w dniu 10 listopada 2020 r.,
wydaje następujący wyrok, który został w tym dniu przyjęty:

POSTĘPOWANIE

1. Sprawa wywodzi się ze skargi (nr 88/05) przeciwko Federacji Rosyjskiej, wniesionej do Trybunału na podstawie art. 34 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności („Konwencji”) przez obywatela rosyjskiego, p. Valentina Vladimirovicha Danilova („skarżący”), w dniu 11 grudnia 2004 r.

2. Skarżącego, któremu przyznano bezpłatną pomoc prawną, reprezentowały P. Karinna Moskalenko i P. Anna Stavitskaya, prawniczki z Centrum Pomocy Ochrony Międzynarodowej z siedzibą w Moskwie. Rząd rosyjski („Rząd”) reprezentowany był początkowo przez P. P. Lapteva, P. V. Milinchuk i P. G. Matyushkina, byłych przedstawicieli Federacji Rosyjskiej przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka, a następnie przez ich następcę, P. M. Galperina.

3. Skarżący zarzucił, że w wyniku nierzetelnego procesu przeprowadzonego przez stronnictwo sąd, został skazany na podstawie niemożliwych do przewidzenia przepisów krajowych za uprzednie ujawnienie danych, które pochodziły z ogólnodostępnych źródeł. Powołał się na art. 6, 7 i 10 Konwencji.

4. Decyzją z 14 kwietnia 2015 r. Trybunał uznał skargę za częściowo dopuszczalną.

5. Strony przedłożyły swoje stanowiska. Rząd przedłożył następnie kolejne uwagi na piśmie, czego nie zrobił już skarżący (Reguła 59 § 1). Izba po przeprowadzeniu konsultacji ze stronami podjęła decyzję, że nie jest konieczne przeprowadzenie rozprawy co do meritum (Reguła 59 § 3 *in fine*).

WPROWADZENIE

6. Niniejsza sprawa dotyczy skazania skarżącego w postępowaniu karnym za zdradę stanu w postaci ujawnienia informacji stanowiących tajemnicę państwową związanych z badaniami kosmosu.

FAKTY

7. Skarżący urodził się w 1948 r. i mieszka w Nowosybirsku, w obwodzie nowosybirskim.

8. Skarżący jest słynnym fizykiem, prowadzącym badania w dziedzinie wpływu aktywności słońca na satelity.

9. W czasie istotnym dla sprawy skarżący był zatrudniony jako kierownik Centrum Termofizyki na Państwowym Uniwersytecie Technicznym w Krasnojarsku („Uniwersytet”, *Теплофизический центр Красноярского государственного технического университета*).

I. KONTEKST SPRAWY

10. W listopadzie 1998 r. skarżący prowadził korespondencję z dwoma obywatelami chińskimi, którzy występowali w imieniu Instytutu Fizyki Chińskiej Akademii Technologii Kosmicznej w Lanzhou. Skarżącego zaproszono do stworzenia laboratoryjnego układu doświadczalnego do symulowania przestrzeni kosmicznej („symulatora kosmosu”) - urządzenia do wykorzystania w dziedzinie badań kosmicznych. Po otrzymaniu projektu umowy od chińskich współpracowników skarżący dokonał szeregu modyfikacji we wstępnej specyfikacji urządzenia i odesłał umowę współpracownikom. Skarżący podpisał umowę 11 marca 1999 r. w mieście Lanzhou w Chinach.

11. Pod koniec 1999 r. skarżący kontynuował partnerską współpracę z obywatelami chińskimi. Korespondencja między nimi dotyczyła systemu symulującego przestrzeń kosmiczną „Aquagen” zainstalowanego w laboratorium kosmofizyki należącym do Uniwersytetu.

II. POSTĘPOWANIE KARNE PRZECIWKO SKARŻĄCEMU

A. Pierwsze postępowanie

1. Postępowanie przygotowawcze

12. Dnia 18 maja 2000 r. śledczy z Federalnej Służby Bezpieczeństwa („FSB”, *Федеральная служба безопасности РФ*) wszczął postępowanie w związku z podejrzeniem ujawnienia tajemnic państwowych przez osobę z poświadczeniem bezpieczeństwa. Organy najpierw przesłuchały skarżącego, a następnie postawiły mu zarzuty. Po dokonaniu szeregu zmian

w treści zarzutów skarżącemu ostatecznie postawiono zarzut zdrady stanu w postaci ujawnienia tajemnicy państwowej oraz zarzut oszustwa wobec pracodawcy, w tym przypadku Uniwersytetu.

13. W dniach 1–2 sierpnia 2000 r. i 24 października 2000 r. śledczy zwrócił się o cztery opinie biegłych, aby ustalić, czy dane ujawnione przez skarżącego stanowiły tajemnicę państwową.

14. Wygląda na to, że we wszystkich czterech opiniach biegłych, o sygn. 50/2000-73 DSP z 4 sierpnia 2000 r., B-7/10 DSP z 7 sierpnia 2000 r., 50/2009-93 z 27 października 2000 r. i 37-51-107 DSP z 1 listopada 2000 r., stwierdzono, że ujawnione dane należy uznać za „tajemnicę państwową” w rozumieniu rosyjskiej ustawy, w tym pkt 5.2.9 „Szczegółowego wykazu informacji niejawnych w ramach systemu prowadzonego przez Ministerstwo Kształcenia Ogólnego i Zawodowego Rosji”, zatwierdzonego przez ministerstwo 16 kwietnia 1998 r. („Szczegółowy wykaz z 1998 r.”).

2. Orzeczenia sądów

15. Dnia 24 stycznia 2002 r. skarżący wniósł do sądu pierwszej instancji o włączenie do materiału dowodowego dokumentów sporządzonych przez szereg rosyjskich naukowców, którzy popierali jego stanowisko, w myśl którego ujawnione przez niego dane nie zawierały żadnych tajemnic państwowych.

16. W świetle tego dowodu prokurator wniósł o zwrot sprawy celem dalszego prowadzenia śledztwa.

17. Dnia 6 lutego 2002 r. Sąd Okręgowy w Krasnojarsku („Sąd Okręgowy”) przychylił się do tego wniosku. Orzeczenie sądu z 6 lutego 2002 r. było niejawne. Zdaniem skarżącego sąd stwierdził szereg uchybień w akcie oskarżenia, w tym związanych z wykorzystaniem konkluzji biegłych. Sąd odnotował też, że powinno zostać przeprowadzone przez biegłych dodatkowe badanie, które uwzględniłoby opinie naukowców przedstawione przez obronę.

18. Dnia 24 kwietnia 2002 r. Sąd Najwyższy Rosji („Sąd Najwyższy”) oddalił odwołanie skarżącego i podtrzymał orzeczenie z 6 lutego 2002 r.

B. Drugie postępowanie

1. Postępowanie przygotowawcze

19. W trakcie prowadzonego na nowo postępowania przygotowawczego śledczy zarządził sporządzenie czterech dodatkowych opinii biegłych.

20. Cztery dodatkowe opinie biegłych datowane 6–7 i 10 czerwca (dwie opinie) oraz 10-11 września 2002 r. wskazywały, że informacje dotyczące symulatora przestrzeni kosmicznej i systemu symulacji przestrzeni kosmicznej „Aquagen” należy uznawać za „tajemnicę państwową”.

WYROK W SPRAWIE DANILOV PRZECIWKO ROSJI

21. Postanowieniem z 24 lipca 2002 r. dokonano zmiany zarzutów. Skarżącego oskarżono dodatkowo o ujawnienie obywatelom chińskim opisu systemu symulacji przestrzeni kosmicznej „Aquagen”.

2. Orzeczenia sądów

22. Dnia 3 grudnia 2002 r., po uzyskaniu akt sprawy od prokuratora, Sąd Okręgowy odmówił jej rozpoznania i zwrócił sprawę organom śledczym do dalszego prowadzenia postępowania przygotowawczego. Sąd uznał, że postępowanie przygotowawcze było przeprowadzone w sposób wadliwy. W szczególności w akcie oskarżenia nie zawarto dokładnego wykazu informacji niejawnych ujawnionych przez skarżącego, interpretacji wniosków biegłych ani odniesień do mających zastosowanie przepisów.

23. Dnia 5 lutego 2003 r. Sąd Najwyższy, w składzie, któremu przewodniczył sędzia K., utrzymał w mocy powyższe orzeczenie.

C. Trzecie postępowanie

1. Postępowanie przygotowawcze

24. Zarzuty postawione skarżącemu zostały zmienione, a sprawa w nieokreślonej dacie została skierowana ponownie do sądu okręgowego w celu rozpoznania co do meritum. Wygląda na to, że zarzuty przeciwko skarżącemu sformułowano na podstawie opinii ośmiu biegłych zawartych w aktach, które to opinie prokurator uzyskał już wcześniej (zob. 14 i 20 powyżej).

2. Wyrok sądu pierwszej instancji

25. Dnia 16 maja 2003 r. sąd okręgowy przeprowadził rozprawę wstępną w sprawie skarżącego. Orzeczeniem z tego dnia stwierdził, że śledczy naruszył szereg przepisów dotyczących procedury krajowej i ponownie zwrócił sprawę prokuratorowi w celu dalszego prowadzenia postępowania przygotowawczego, powołując się w dużej mierze na te same powody, co w orzeczeniu z 3 grudnia 2002 r. (zob. par. 22 powyżej).

26. Prokurator odwołał się od orzeczenia z 16 maja 2003 r.

27. 23 lipca 2003 r. Sąd Najwyższy, w składzie obejmującym sędzię K., przychylił się do odwołania prokuratora i przekazał sprawę do sądu okręgowego w celu jej rozpoznania co do istoty. Sąd Najwyższy uznał, że zarzuty wobec skarżącego były wystarczająco precyzyjne. Orzekł też, że uchybienia stwierdzone przez sąd okręgowy nie były wystarczające by uzasadniać zwrot sprawy prokuratorowi do dalszego postępowania przygotowawczego.

28. Dnia 3 września 2003 r. sąd okręgowy zdecydował o prowadzeniu sprawy z udziałem ławy przysięgłych. Wygląda na to, że 3 grudnia 2003 r. sąd okręgowy wyłączył z materiału dowodowego jako niedopuszczalne wiele

dokumentów przedłożonych przez obronę, w tym opinie rosyjskich naukowców (zob. par. 15 powyżej).

29. Wyrokiem z 29 grudnia 2003 r. ława przysięgłych uniewinniła skarżącego, a 30 grudnia 2003 r. sąd okręgowy wydał wyrok oczyszczający go z wszystkich zarzutów.

3. Apelacja

30. W nieokreślonej dacie prokurator złożył apelację od wyroku uniewinniającego.

31. Dnia 9 czerwca 2004 r. Sąd Najwyższy w składzie, któremu przewodniczyła sędzia K. uwzględnił argumenty prokuratora i uchylił wydany wyrok, powołując się na różne nieprawidłowości proceduralne, w tym błędy w procedurze liczenia i oddawania głosów przez ławę przysięgłych. Sprawa została w związku z tym skierowana do ponownego rozpoznania.

D. Czwarte postępowanie

1. Wyrok sądu pierwszej instancji

(a) Wybór ławy przysięgłych

32. Dnia 12 lipca 2004 r. sąd okręgowy rozpoczął procedurę wyboru ławy przysięgłych.

33. Zdaniem skarżącego kilku przysięgłych nie ujawniło istotnych informacji, które mogłyby dyskwalifikować ich od udziału w procesie.

34. W nieokreślonej dacie obrona bez powodzenia zakwestionowała udział jedenastu przysięgłych. Siedmiu z nich zostało zakwestionowanych ze względu na fakt posiadania przez nich poświadczenia bezpieczeństwa.

35. Sąd nie uwzględnił wniosku o wyłączenie siedmiu przysięgłych posiadających poświadczenie bezpieczeństwa, ponieważ przepisy krajowe nie zabraniają takim osobom udziału w postępowaniu karnym. Czterech z siedmiu wspomnianych przysięgłych posiadających poświadczenie bezpieczeństwa zostało wybranych na członków ławy przysięgłych w procesie skarżącego.

(b) Rozpoznanie sprawy co do istoty

36. Zdaniem skarżącego w trakcie procesu nie zaprzeczał on, że przekazał informacje będące przedmiotem sprawy obywatelom chińskim; jedynym spornym punktem był niejawny charakter ujawnionych informacji. Przewodniczący składu sędziowskiego uznał kwestię tego, czy dane informacje stanowią tajemnicę państwową za kwestię prawną, i wyłączył ją z zakresu sprawy będącej przedmiotem oceny ławy przysięgłych.

37. Dnia 25 października 2004 r. skarżący wniósł o przesłuchanie dziesięciu biegłych oskarżenia, którzy sporządzili opinie w postępowaniu

WYROK W SPRAWIE DANILOV PRZECIWKO ROSJI

karnym przeciwko niemu, a także siedemnastu innym ekspertów, którzy mieliby zeznawać na jego korzyść. We wniosku stwierdzono:

„[...] W trakcie procesu oskarżenie przedstawiło kilka opinii biegłych.

W celu zapewnienia wykonania prawa przewidzianego art. 6 ust. 3 lit. d) Konwencji wnoszę o przesłuchanie [biegłych], którzy brali udział w sporządzeniu opinii.

Wnoszę również o przesłuchanie następujących ekspertów obrony: [wykaz ekspertów]”.

38. Prokurator podniósł, że skarżący nie uzasadnił swojego wniosku, a jedynie powołał się na Konwencję.

39. Zapoznawszy się ze stanowiskami stron, sąd oddalił wniosek skarżącego o przesłuchanie dziesięciu biegłych oskarżenia i wezwanie siedemnastu ekspertów obrony. Zdaniem skarżącego uzasadnienie sądu było następujące:

„Wniosek obrony z 25 października 2004 r. o wezwanie i przysłuchanie biegłych i specjalistów należy oddalić ze względu na brak podstaw prawnych i brak takiej konieczności.

Zgodnie z art. 282 Kodeksu postępowania karnego sąd ma prawo przesłuchać biegłych w celu doprecyzowania i uzupełnienia sporządzonej opinii. Ani z treści wniosku skarżącego ani z akt sprawy nie wynika, aby konieczne było jakiekolwiek doprecyzowanie informacji lub przedstawienie dodatkowych informacji. Wniosek nie zawiera także podstawy prawnej wezwania wskazanych osób w charakterze specjalistów. Takie podstawy nie wynikają również z akt sprawy”.

40. Dnia 5 listopada 2004 r. ława przysięgłych jednogłośnie uznała skarżącego za winnego zarzucanych mu czynów.

41. Dnia 24 listopada 2004 r. sąd okręgowy skazał skarżącego za dopuszczenie się zdrady stanu poprzez ujawnienie obywatelom chińskim informacji o symulatorze przestrzeni kosmicznej oraz systemie symulacji przestrzeni kosmicznej „Aquagen”, stanowiących tajemnicę państwową, tj. czyn z art. 275 Kodeksu karnego (zob. par. 58 poniżej); skarżący został skazany również za oszustwo wobec byłego pracodawcy, Uniwersytetu, tj. czyn z art. 159 § 3 Kodeksu karnego (zob. par. 59 poniżej). Skarżącemu wymierzono karę czternastu lat pozbawienia wolności.

42. Strony nie przedłożyły odpisu wyroku z 24 listopada 2004 r. z uwagi na jego niejawny status. Wygląda na to, że wyrok wydano w oparciu o opinie ośmiu biegłych, sporządzone w trakcie postępowania przygotowawczego.

43. Dnia 25 listopada 2004 r. odbyło się seminarium fizyków specjalizujących się w elektryzacji mechanizmów kosmicznych na orbicie. Czołowi naukowcy, w tym dr V. Ginzburg, astrofizyk i laureat nagrody Nobla, oraz dr S. Kapitsa, fizyk, omawiali wstępne specyfikacje opracowane przez skarżącego. Naukowcy uznali, że specyfikacje te nie zawierały żadnych tajemnic państwowych. Wszystkie dane zawarte we wstępnych specyfikacjach opublikowano dawno temu i były one znane specjalistom wszystkich państw zajmujących się badaniami kosmicznymi. W trakcie

seminarium naukowcy zauważyli również, że opinie biegłych dotyczące wstępnych specyfikacji opracowanych przez skarżącego zostały sporządzone przez osoby nieposiadające wiedzy fachowej w istotnej dziedzinie. Przykładowo naukowcy zauważyli, że te same osoby przygotowywały opinie zarówno w sprawie skarżącego, która dotyczyła elektryzacji mechanizmów kosmicznych, jak również w podobnej sprawie, dotyczącej ruchu obiektu w kawernie gazowej w wodzie. Naukowcy uznali, że biegli, którzy nie posiadali kompetencji, dokonali błędnych ustaleń, które stały się następnie podstawą skazania skarżącego.

44. Skarżący wniósł apelację od wyroku z 24 listopada 2004 r. Zarzucił, że skazano go jedynie w oparciu o ustalenie biegłych, iż dane zawarte we wstępnych specyfikacjach stanowiły tajemnicę państwową. Skarżący kwestionował opinie biegłych i zawarte w nich wnioski z wielu powodów. Zarzucił, że badania biegłych zostały przeprowadzone na zlecenie organu śledczego na etapie postępowania przygotowawczego. Skarżący twierdził, że nie był informowany o zleceniu opinii, a zatem w szczególności nie miał możliwości sprzeciwienia się wyborowi biegłych, zasugerowania innych biegłych, zadania biegłym dodatkowych pytań, wzięcia udziału w badaniach biegłych ani złożenia wyjaśnień.

45. Co więcej, skarżący twierdził, że biegli nie dysponowali odpowiednią ani wystarczającą wiedzą fachową z istotnego dla sprawy działu fizyki.

46. W szczególności zauważył, że opinia 50/2000-73DS z 4 sierpnia 2000 r. została sporządzona przez czterech ekspertów Bałtyckiego Państwowego Uniwersytetu Technicznego („BPUT”) – S., Sch., B i I. Jedyne informacje na ich temat były następujące: S. pracował dla działu bezpieczeństwa uniwersytetu i ukończył szkołę artyleryjską; Sch. pracował dla katedry urządzeń startowych; B. miał „doświadczenie w dziedzinie termoregulacji obiektów kosmicznych”, natomiast I. pracował w służbach bezpieczeństwa uniwersytetu.

47. Opinię B-7/10DSP z 7 sierpnia 2000 r. sporządziło dwóch pracowników Moskiewskiego Państwowego Uniwersytetu Technicznego („MPUT”) – Sych. i P., posiadających dokumenty tożsamości wskazujące, że byli również ekspertami FSB. Ich dziedzina specjalizacji została określona jako „technologie rakietowe i kosmiczne”. Skarżący zauważył również, że ci dwaj biegli uczestniczyli też w wydawaniu opinii biegłych w podobnej sprawie o „szpiegostwo” prowadzonej przeciwko innemu naukowcowi, przy czym tamta sprawa dotyczyła innego działu fizyki.

48. Opinię 37-51-107DSP z 1 listopada 2000 r. wydaną przez Ministerstwo Edukacji, MPUT oraz Moskiewski Instytut Lotniczy (Państwowy Uniwersytet Techniczny) („MIL”) sporządzili Sh., U. i A. Sh. ukończył szkołę dla strażników granicznych, U. był „głównym specjalistą departamentu specjalnego” Ministerstwa Edukacji, a A. (z MIL) specjalizował się w sprawach „radiowo-technicznych”.

49. Pozostałe opinie biegłych zostały sporządzone przez te same osoby wymienione powyżej, pracujące w odmiennych konfiguracjach. Nie udostępniono żadnych dodatkowych informacji o obszarach specjalizacji biegłych, ich doświadczeniu, publikacjach naukowych ani innych publikacjach.

50. Skarżący zarzucił, że pomimo złożonego przez niego wniosku sąd okręgowy odmówił przesłuchania dziesięciu biegłych oskarżenia i wezwania ekspertów obrony. Odmowa ta skutecznie pozbawiła go możliwości zakwestionowania wniosków sformułowanych w opiniach biegłych.

51. Skarżący załączył do apelacji protokół seminarium naukowego z dnia 25 listopada 2004 r. (zob. par. 43 powyżej).

52. Skarżący utrzymywał również, że ława przysięgłych w jego sprawie nie została wybrana zgodnie z obowiązującymi przepisami. Ponadto twierdził, że ława przysięgłych nie była niezależna i bezstronna. W szczególności niektórzy przysięgli ukrywali pewne informacje na swój temat świadczące o ich braku niezależności od FSB. Co więcej, w procesie nie powinni uczestniczyć przysięgli posiadający poświadczenie bezpieczeństwa, ponieważ również takich osób nie można uznać za niezależne od FSB. Skarżący zarzucił także, że z zakresu oceny ławy przysięgłych wyłączono tylko jedyną sporną kwestię w sprawie, a mianowicie to, czy ujawnione informacje stanowiły tajemnicę państwową, jako że kwestię tę uznano za zarezerwowaną dla biegłych i sędziego przewodniczącego.

2. Postępowanie odwoławcze

53. Dnia 29 czerwca 2005 r. przed Sądem Najwyższym, w składzie, któremu przewodniczyła sędzia K., odbyła się rozprawa apelacyjna.

54. Obrona sprzeciwiała się udziałowi sędzi K. w postępowaniu apelacyjnym na tej podstawie, że wcześniej orzekała ona w sprawie skarżącego: 23 lipca 2003 r., gdy Sąd Najwyższy uwzględnił odwołanie prokuratora od decyzji o zwrocie sprawy prokuratorowi w celu dalszego prowadzenia postępowania przygotowawczego (zob. par. 27 powyżej) oraz 9 czerwca 2004 r., gdy sąd uchylił wyrok uniewinniający skarżącego i skierował sprawę do ponownego rozpoznania (zob. par. 31 powyżej).

55. Sąd Najwyższy oddalił ten sprzeciw. Sąd Najwyższy orzekł, że w toku rozpoznawania sprawy skarżącego sędzia K. nie złożyła żadnych oświadczeń ujawniających osobisty interes co do wyniku postępowania. Sąd Najwyższy uznał, że nie istnieją żadne inne okoliczności, które uniemożliwiałyby jej udział w postępowaniu.

56. Co do zarzucanej stronniczości niektórych przysięgłych, Sąd Najwyższy orzekł, że poświadczenie bezpieczeństwa samo w sobie nie wskazuje na brak bezstronności, a także, że nie ma dowodów pozwalających uznać, iż przysięgli zataili jakiegokolwiek istotne informacje, które mogłyby podać w wątpliwość ich bezstronność. Sąd Najwyższy orzekł również, że

WYROK W SPRAWIE DANILOV PRZECIWKO ROSJI

niewwzględnienie wniosku o wezwanie biegłych oskarżenia przez sąd okręgowy było uzasadnione z uwagi na charakter postępowania przed ławą przysięgłych. Istotna część orzeczenia w tej kwestii brzmi:

„Sądu nie przekonują argumenty obrony dotyczące zarzucanych uchybień przy formowaniu ławy przysięgłych.

[...]

[...] strony zadawały pytania [potencjalnym przysięgłym] w celu ustalenia indywidualnych okoliczności, które mogłyby uniemożliwiać ich udział w postępowaniu.

[...]

Nic nie wskazuje, aby dobór członków ławy przysięgłych nie był losowy.

[...]

Co się tyczy zarzutu obrony, że członkowie ławy przysięgłych byli stronnicy, ponieważ posiadali poświadczenie bezpieczeństwa, taki argument nie ma podstawy prawnej. Procedura udzielania dostępu do tajemnic państwowych, określona ustawą o tajemnicach państwowych, nie czyni osoby z poświadczeniem bezpieczeństwa zależną od Federalnej Służby Bezpieczeństwa.

Powyższy [argument] nie znajduje również [potwierdzenia] w orzecznictwie rosyjskiego Trybunału Konstytucyjnego, a konkretnie wyroku 8-II z 27 marca 1996 r., na który powołała się obrona. Trybunał Konstytucyjny stoi na stanowisku, że orzeczenie to odnosi się do braku możliwości wyłączenia ze sprawy adwokata z powodu braku poświadczenia bezpieczeństwa. Wynika to z faktu, że organy FSB, które przeprowadzają procedurę weryfikacji [do celów uzyskania poświadczenia bezpieczeństwa] faktycznie przesądzą o decyzjach w sprawie dostępu do tajemnic państwowych. Z tego względu (tj. procedury uzyskania poświadczenia bezpieczeństwa) adwokat obiektywnie staje się zależny od organów ścigania w postępowaniu karnym. Ani w Kodeksie postępowania karnego, ani w art. 80 ustawy federalnej o sądownictwie i RFSRR (Rosyjskiej Federacyjnej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej), która miała zastosowanie w czasie istotnym dla sprawy, nie ma zakazu uczestnictwa w postępowaniu w charakterze przysięgłego ze względu na posiadanie poświadczenia bezpieczeństwa. Zakazu takiego nie przewiduje również ustawa federalna o sędziach niezawodowych w Federacji Rosyjskiej.

Wnioski dotyczące zakwestionowania składu ławy przysięgłych zostały należycie rozpoznane przez sąd prowadzący postępowanie.

[...]

[...] aby zachodziło [przestępstwo] ujawnienia tajemnicy państwowej, o którym mowa w art. 275 Kodeksu karnego, muszą zostać wypełnione obowiązkowo dwa znamiona czynu: przekazanie informacji ze sfery aktywności państwa [...], co stanowi okoliczność faktyczną czynu oraz wskazanie, że informacje te są chronione przez państwo, ponieważ ich ujawnienie może szkodzić rosyjskiemu bezpieczeństwu. Okoliczności te mają charakter prawny, ponieważ ich stwierdzenie wymaga specjalistycznej wiedzy w konkretnej dziedzinie aktywności państwa związanej z bezpieczeństwem [państwa] należącej do kompetencji odpowiedniej agencji i urzędników państwowych, zgodnie z ustawą o tajemnicach państwowych.

Z tego względu [czynności] zaklasyfikowania konkretnej informacji jako tajemnicy państwowej i nadania jej statusu informacji niejawnej dokonują kierownicy organów

WYROK W SPRAWIE DANILOV PRZECIWKO ROSJI

państwowych zgodnie z [oficjalnym] wykazem urzędników państwowych dysponujących takimi uprawnieniami, który to wykaz zatwierdza prezydent Federacji Rosyjskiej. [...]

Zgodnie z art. 6 ust. 4 ustawy [o tajemnicach państwowych] zaklasyfikowanie informacji jako tajemnicy państwowej i nadanie jej statusu informacji niejawnej następuje na podstawie eksperckiej oceny zasadności zaklasyfikowania określonej informacji jako niejawnej i znaczenia oraz konsekwencji takiego działania z uwzględnieniem równowagi pomiędzy żywotnymi interesami państwa, społeczeństwa i obywateli.

Z tego względu kwestia uznania za tajemnicę państwową informacji, których ujawnienie zarzucane jest oskarżonemu, była kwestią prawną, dlatego też [...] nie mogła stanowić przedmiotu oceny ławy przysięgłych.

[...]

Jak wskazywały akta sprawy, sąd rozpoznający sprawę analizował jedynie dopuszczalne dowody. Zarzut, że analizowano niedopuszczalne opinie biegłych nie znajduje potwierdzenia w aktach sprawy, z których wynika, że o sporządzenie opinii biegłych organy ścigania zwróciły się do osób o wysokim poziomie wykształcenia i specjalizacji, dysponujących specjalistyczną wiedzą na temat kwestii badanych w tej sprawie karnej, które prowadziły badania naukowe, w tym badania na tematy związane z zarzutami postawionymi skarżącemu, i posiadały bogate doświadczenie zawodowe w tych obszarach. [...] skarżący i jego obrońcy zostali zaznajomieni z tymi informacjami.

Procedura powołania biegłych i przeprowadzenia przez nich badań w niniejszej sprawie karnej odbywała się zgodnie z rozdziałem 27 Kodeksu postępowania karnego. Ustalenia biegłych dotyczyły technicznych cech urządzeń ujawnionych przez skarżącego oraz kwestii tego, czy informacje te stanowiły tajemnicę państwową. Biegli musieli [sformułować wnioski] co do drugiej z wymienionych kwestii, ponieważ zgodnie z art. 6 ust. 4 ustawy o tajemnicach państwowych uzasadnienie zakwalifikowaniu informacji jako tajemnicy państwowej musi być oparte na opinii biegłych.

Werdykt ławy przysięgłych oparty była na dogłębnym zbadaniu okoliczności sprawy i dokumentów z akt sprawy. Sąd nie może przyjąć argumentu obrony, że oddalenie wniosku o wezwanie i przesłuchanie [...] biegłych [...] było arbitralne [...]. Z akt sprawy wynika, że sąd rozpoznający sprawę przeanalizował opinie biegłych. Przesłuchanie biegłych było niezgodne z charakterem postępowania przed ławą przysięgłych [...].

Protokół seminarium Międzynarodowego Instytutu Technicznego z 25 listopada 2004 r., które odbyło się po wydaniu wyroku w niniejszej sprawie, nie stanowi dowodu, ponieważ nie spełnia wymogów art. 74 i 86 Kodeksu postępowania karnego, w którym zdefiniowano pojęcie gromadzenia dowodów i [odpowiedni] tryb.

[...]”

57. Tego samego dnia Sąd Najwyższy utrzymał w większości w mocy wyrok z 24 listopada 2004 r., zmniejszając wymiar kary do trzynastu lat pozbawienia wolności.

WŁAŚCIWE PRAWO KRAJOWE I PRAKTYKA ORAZ PRZEPISY MIĘDZYNARODOWE

I. CZYNY ZABRONIONE WYSTĘPUJĄCE W SPRAWIE

A. Kodeks karny Federacji Rosyjskiej

58. W art. 275 Kodeksu karnego zdradę stanu definiuje się jako szpiegostwo, ujawnienie tajemnic państwowych lub innego rodzaju pomoc udzieloną państwu obcemu, zagranicznej organizacji lub jej przedstawicielom na potrzeby [...] działań wywrotowych podważających bezpieczeństwo zewnętrzne Federacji Rosyjskiej, popełnione przez obywatela Federacji Rosyjskiej, a czyn ten zagrożony jest karą pozbawienia wolności na okres od dwunastu do dwudziestu lat, z możliwością ukarania grzywną.

59. Zgodnie z art. 159 § 3 Kodeksu karnego oszustwo popełnione w związku ze stanowiskiem publicznym podlega karze pozbawienia wolności na okres od dwóch do sześciu lat.

B. Ustawa o tajemnicach państwowych

60. Przepisy regulujące formalne klasyfikowanie informacji jako niejawnych są zawarte w ustawie nr 5485-1 z dnia 21 lipca 1993 r. o tajemnicach państwowych (*Закон о государственной тайне*). W ustawie określono rodzaj informacji wojskowych chronionych jako tajemnica państwowa pod warunkiem wskazania jej w wykazie zatwierdzanym przez prezydenta i należycie opublikowanym (art. 5 i 9).

61. O zaklasyfikowaniu informacji jako tajemnicy państwowej i nadaniu jej statusu informacji niejawnej decyduje opinia biegłych zarówno co do zasadności utajnienia określonej informacji, jak i potencjalnych skutków ekonomicznych i innych konsekwencji takiej decyzji, z uwzględnieniem równowagi pomiędzy żywotnymi interesami państwa, społeczeństwa i obywateli (art. 6 ust. 4 ustawy o tajemnicach państwowych).

62. Artykuł 5 dekretu prezydenckiego nr 1203 z 30 listopada 1995 r. zawiera szczegółowy wykaz informacji, które muszą być uznawane za tajemnicę państwową.

II. POSTĘPOWANIE Z UDZIAŁEM ŁAWY PRZYSIĘGŁYCH

63. Istotne przepisy prawa rosyjskiego podsumowano w wyroku *Danilov przeciwko Rosji* (dec.), nr 88/05, §§ 81–90, 14 kwietnia 2015 r.

64. Zgodnie z przepisami obowiązującymi w czasie istotnym dla sprawy (ustawa federalna z 8 lipca 1981 r. o sądownictwie RFSRR (Rosyjskiej Federacyjnej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej) ze zmianami z 12 lipca

2003 r. (art. 80) i ustawa federalna nr 113-Φ3 z 20 sierpnia 2004 r. o sędziach niezawodowych w federalnych sądach powszechnych Federacji Rosyjskiej (art. 3) w wykazie potencjalnych członków ławy przysięgłych nie mogą figurować następujące osoby: osoby nieujęte w ostatnim spisie wyborców, osoby poniżej 25 roku życia, osoby w przeszłości karane, osoby całkowicie lub częściowo niezdolne do czynności prawnych, osoby z udokumentowaną historią uzależnienia lub zaburzeń umysłowych, osoby podejrzane lub oskarżone o popełnienie przestępstwa, osoby nierozumiejące języka postępowania, oraz osoby z niepełnosprawnością fizyczną lub umysłową uniemożliwiającą im pełne uczestnictwo w postępowaniu.

65. Z obowiązku zasiadania w ławie przysięgłych mogą na własny wniosek być zwolnione również następujące osoby (ustawa federalna z 8 lipca 1981 r. o sądownictwie RFSRR ze zmianami z 12 lipca 2003 r. (art. 80), ustawa federalna nr 113-Φ3 z 20 sierpnia 2004 r. o sędziach niezawodowych w federalnych sądach powszechnych Federacji Rosyjskiej (art. 7) i art. 326 Kodeksu postępowania karnego (k.p.k.)): osoby nieznające języka lokalnego, osoby o określonym stopniu niepełnosprawności fizycznej lub psychicznej, osoby powyżej 60 roku życia, kierownicy i zastępcy kierowników organów ustawodawczych i wykonawczych, wojskowi, sędziowie, prokuratorzy, śledczy, adwokaci, notariusze, funkcjonariusze policji, funkcjonariusze straży pożarnej, funkcjonariusze służby bezpieczeństwa, kapłani i inne osoby przekonane, że nie mogą zasiadać w ławie przysięgłych ze względu na swoje przekonania religijne, kobiety z dziećmi poniżej trzeciego roku życia, osoby, których absencja w pracy mogłaby wpłynąć negatywnie na interes publiczny lub interes państwa, takie jak lekarze, nauczyciele, piloci i inni oraz inne osoby powołujące się na ważny powód.

66. W czasie istotnym dla sprawy strony mogły składać nieograniczoną liczbę wniosków dotyczących wyłączenia przysięgłych z uzasadnionego powodu oraz dwa wnioski bezwzględne (bez konieczności uzasadnienia) wobec potencjalnych członków ławy przysięgłych. Wnioski rozpoznawał sędzia przewodniczący składowi orzekającemu. Po usunięciu nazwisk potencjalnych przysięgłych, których dotyczyły uwzględnione wnioski o wyłączenie, sekretarz lub asystent sędziego sporządzał wykaz pozostałych potencjalnych przysięgłych, których nazwiska widniały w wykazie w takiej samej kolejności jak w wykazie pierwotnym. Dwunastu potencjalnych członków ławy przysięgłych, których nazwiska pojawiły się jako pierwsze w wykazie, wchodziło w skład ławy, a dwie kolejne osoby z wykazu były wyznaczane na zastępstwo. Zanim ława została zaprzysiężona, strony mogły zakwestionować cały skład, jeżeli uargumentowały, że w świetle specyfiki danej sprawy karnej, nie będzie on w stanie wydać obiektywnego werdyktu. Przewodniczący musiał rozpoznać taki wniosek w odniesieniu do wybranego składu ławy przysięgłych (art. 326–330 k.p.k.).

III. POŚWIADCZENIE BEZPIECZEŃSTWA

67. Zgodnie z ustawą o tajemnicach państwowych (art. 21) poświadczenie bezpieczeństwa jest wydawane na dobrowolny wniosek. Może zostać wydane funkcjonariuszom państwowym i innym obywatelom.

68. Rosyjskie przepisy obowiązujące w czasie istotnym dla sprawy nie zawierały wyczerpującego wykazu osób, które mogły uzyskać poświadczenie bezpieczeństwa. Ustawa o tajemnicach państwowych oraz Regulamin poświadczenia bezpieczeństwa zatwierdzony przez rząd rosyjski 28 października 1995 r. wskazuje, że może być ono udzielane między innymi: oficerom wojskowym, członkom personelu, ambasadorom, sędziom, prawnikom, posłom Dumy, urzędnikom wysokiego szczebla, pracownikom przedsiębiorstw prywatnych i państwowych pracujących z informacjami niejawnymi, studentom i innym obywatelom.

69. Poświadczenie bezpieczeństwa przyznaje się po przeprowadzeniu przez właściwe organy weryfikacji danej osoby (art. 21 i 22 ustawy o tajemnicach państwowych). Zgodnie z ustawą federalną o Federalnej Służbie Bezpieczeństwa (art. 12 lit. k) jej agencje mają obowiązek zapewnić poufność tajemnic państwowych w organach państwowych, formacjach wojskowych, przedsiębiorstwach, zakładach i organizacjach (niezależnie od tego, czy są one publiczne czy prywatne) oraz wdrażać środki związane z dostępem obywateli do tajemnic państwowych zgodnie z ustanowioną procedurą.

70. W orzeczeniu 8-II z 27 marca 1996 r. (par. 5) Trybunał Konstytucyjny Federacji Rosyjskiej orzekł, co następuje:

„Prawo karne procesowe przyznaje agencjom FSB prawo do prowadzenia śledztw w większości spraw karnych dotyczących materiałów stanowiących tajemnicę państwową. Zgodnie z art. 21 i 22 ustawy o tajemnicach państwowych te same agencje przeprowadzają procedurę weryfikacji w odniesieniu do osób ubiegających się o poświadczenie bezpieczeństwa, a zatem decydują o uwzględnieniu wniosku o wydanie poświadczenia bezpieczeństwa. W takich okolicznościach adwokat obiektywnie staje się uzależniony od agencji występujących w charakterze organów ścigania, co sprawia, że obrona i oskarżenie znajdują się na nierównej pozycji”.

IV. OPINIE BIEGŁYCH UZYSKANE W TOKU POSTĘPOWANIA PRZYGOTOWAWCZEGO

71. W rozdziale 27 Kodeksu postępowania karnego uregulowano tryb pozyskiwania opinii biegłych na etapie postępowania przygotowawczego (a więc przed procesem). Artykuł 195 § 2 stanowi, że „sądowe badanie biegłego” (do wykorzystania w sądzie) musi zostać przeprowadzone przez „biegłego państwowego lub innych ekspertów dysponujących specjalistyczną wiedzą”. Artykuł 193 § 3 Konwencji stanowi, że śledczy musi zawiadomić oskarżonego o decyzji o zleceniu sporządzenia opinii przez biegłych. Zgodnie z art. 198 oskarżony ma prawo zakwestionować wybór

biegłego, wnieść o powierzenie przeprowadzenia badania innej instytucji, zwrócić się do śledczego o skierowanie do biegłego dodatkowych pytań oraz – za zgodą śledczego – uczestniczyć w badaniu prowadzonym przez biegłego i przekazywać swoje uwagi.

72. Zgodnie z art. 282 Kodeksu postępowania karnego sąd, z urzędu lub na wniosek stron, może przesłuchać biegłych, którzy sporządzili opinie na etapie przedprocesowym, w celu doprecyzowania lub uzupełnienia opinii.

PRAWO

I. ZGODNOŚĆ Z ART. 38 KONWENCJI

73. Kwestią wstępną, która wymaga przeanalizowania przez Trybunał, zanim rozpatrzy on zarzuty skarżącego co do ich istoty, jest ustalenie, czy rząd wywiązał się z proceduralnego obowiązku z art. 38 Konwencji przedłożenia Trybunałowi żadanego materiału dowodowego. Artykuł 38 stanowi:

„Trybunał rozpatruje sprawę z udziałem przedstawicieli stron i, jeśli zachodzi potrzeba, podejmuje dochodzenie, a zainteresowane Wysokie Układające się Strony udzielą dla jego skutecznego przeprowadzenia wszelkich niezbędnych ułatwień”.

74. Dnia 2 lutego 2007 r. Trybunał zakomunikował niniejszą skargę i skierował do stron szereg pytań. Zwrócił się również do rządu o odpisy wszystkich istotnych dokumentów sprawy. W odpowiedzi Rząd odmówił przekazania dokumentów z akt sprawy karnej, ponieważ stanowiły one tajemnicę państwową.

75. Dnia 14 kwietnia 2015 r. Trybunał uznał niniejszą skargę za częściowo dopuszczalną. Dnia 7 maja 2015 r. Trybunał zwrócił się do stron o przekazanie dodatkowych informacji i argumentów prawnych dotyczących zestawu pytań. Trybunał zwrócił się do Rządu o przedłożenie następujących dokumentów: kopii wyroku z 24 listopada 2004 r. wydanego przez Sąd Okręgowy w Krasnojarsku jako sądu pierwszej instancji w sprawie karnej skarżącego, protokołów rozprawy, istotnych opinii biegłych określających poziom poufności informacji ujawnionych przez skarżącego oraz szczegółowego wykazu z 1998 r. Trybunał wskazał, że dokumenty mogą być ocenzone w celu wyeliminowania obaw Rządu co do poufności.

76. W swoich uwagach dodatkowych z 28 lipca 2015 r. Rząd odmówił przekazania żądanych dokumentów. Ponownie argumentował, że dokumenty zawarte w aktach sprawy karnej stanowią tajemnicę państwową, w związku z czym zgodnie z prawem rosyjskim nie mogą zostać przekazane Trybunałowi.

77. Trybunał przeanalizuje tą kwestię w świetle ogólnych zasad dotyczących zgodności z art. 38 Konwencji, które to zasady podsumowano w wyroku *Janowiec i In. przeciwko Rosji* ([WI], skargi nr 55508/07 i 29520/09, §§ 202-06 oraz 208, ETPC 2013). W wyroku tym Trybunał

powtórzył, że art. 38 Konwencji wymaga, aby pozwane państwo przedłożyło w całości żądany materiał, jeżeli zażąda tego Trybunał i wyjaśniło brak jakichkolwiek elementów.

78. Trybunał uznał już w przeszłości za niesatysfakcjonujące wyjaśnienia pozwanego Rządu, że prawo krajowe nie przewiduje procedury przekazywania informacji stanowiących tajemnicę państwową organizacji międzynarodowej (zob. *Nolan i K. przeciwko Rosji*, skarga nr 2512/04, § 56, 12 lutego 2009 r.). Trybunał zauważył, że w razie uzasadnionych obaw dotyczących bezpieczeństwa narodowego, Rząd powinien był usunąć wrażliwe fragmenty lub dostarczyć streszczenie istotnych okoliczności faktycznych (ibid.).

79. W niniejszej sprawie Trybunał dwukrotnie zwracał się do rządu o przekazanie istotnych dokumentów (zob., *a contrario*, wyrok *Yam przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, skarga nr 31295/11, § 81, 16 stycznia 2020 r.). Za drugim razem wprost wskazał Rządowi, że ten mógłby dokonać wykreśleń w dokumentach, aby wyeliminować obawy co do poufności. Rząd mimo to odmówił przedstawienia żadanego materiału zarówno w formie oryginalnej, jak i zawierającej wykreślenia. Trybunał zauważył również, że odmowa Rządu nie podlegała żadnemu kontradiktoryjnemu postępowaniu przed niezależnym organem krajowym właściwym do kontroli uzasadnienia decyzji o odmowie i istotnego materiału dowodowego (zob. ibid., § 82).

80. W związku z powyższym Trybunał uważa, że pozwane państwo nie wywiązało się ze swoich obowiązków z art. 38 Konwencji ze względu na odmowę dostarczenia żądanych dokumentów.

II. ZARZUT NARUSZENIA ART. 6 KONWENCJI

81. Skarżący zarzucił, że sąd w jego sprawie karnej nie był niezależny ani bezstronny, ponieważ: (1) czterech z dwunastu przysięgłych w jego sprawie posiadało poświadczenie bezpieczeństwa; (2) niektórzy przysięgli zataili pewne informacje, które mogły podawać w wątpliwość ich bezstronność oraz (3) sędzia, która przewodniczyła rozprawie apelacyjnej, miała wobec niego osobiste uprzedzenia.

82. Skarżący zarzucił również, że nie rozpatrzono sprawiedliwie jego sprawy. W szczególności odmówiono mu możliwości: (1) przesłuchania dziesięciu biegłych oskarżenia oraz (2) przesłuchania siedemnastu ekspertów wskazanych przez obronę.

83. Skarżący powołał się na art. 6 Konwencji, który w istotnym zakresie stanowi:

„1. Każdy ma prawo do sprawiedliwego [...] rozpatrzenia [...] przy rozstrzyganiu [...] w wytoczonej przeciwko niemu sprawie karnej [...] przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony ustawą.

[...]

3. Każdy oskarżony o popełnienie czynu zagrożonego karą ma co najmniej prawo do:

[...]

d) przesłuchania lub spowodowania przesłuchania świadków oskarżenia oraz żądania obecności i przesłuchania świadków obrony na takich samych warunkach jak świadków oskarżenia [...]”.

A. Bezstronność przysięgłych z poświadczeniem bezpieczeństwa

1. Stanowiska stron

(a) Skarżący

84. Skarżący podniósł, że przysięgli z poświadczeniem bezpieczeństwa mieli dostęp do tajemnic państwowych i nie mogli być bezstronni w jego sprawie, która dotyczyła zarzucanego ujawnienia tajemnicy państwowej. Skarżący twierdził, że brak ogólnego zakazu bycia przysięgłymi przez osoby z poświadczeniem bezpieczeństwa nie oznacza, że osoby te nie powinny być wyłączone ze składu ławy przysięgłych w jego konkretnej sprawie. Tak jak osoby, które padły ofiarą brutalnych przestępstw, nie mogą być uznawane za bezstronnych przysięgłych w sprawach dotyczących przemocy, osoby z poświadczeniem bezpieczeństwa nie mogły być bezstronne w sprawie takiej jak niniejsza.

85. Skarżący zauważył również, że śledztwo w jego sprawie było prowadzone przez FSB. Osoby z poświadczeniem bezpieczeństwa obowiązkowo podlegały procedurze weryfikacji przez FSB (art. 21 i 22 ustawy o tajemnicach państwowych), co może zatem wskazywać, że nie były niezależne od FSB. Skarżący powołał się na orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego Federacji Rosyjskiej 8-II z 27 marca 1996 r. (zob. par. 70 powyżej), w którym uznano wymóg złożenia przez pełnomocnika oskarżonego wniosku o poświadczenie bezpieczeństwa za niezgodny z konstytucją, ponieważ oznaczałoby to konieczność objęcia pełnomocnika procedurą weryfikacji przez FSB, a zatem w pewnym stopniu czyniłoby to oskarżonego zależnym od FSB. Ten sam tok rozumowania powinien znaleźć zastosowanie tym bardziej w przypadku członków ławy przysięgłych, ponieważ sędzia powinien być wolny od nienależytych nacisków i podlegać wyłącznie prawu. Z tego względu przewodniczący składu sędziowskiego w sprawie skarżącego powinien był uwzględnić wniosek o odsunięcie od sprawy członków ławy przysięgłych posiadających poświadczenie bezpieczeństwa. Skarżący zauważył wreszcie, że nadzór FSB nie kończy się z chwilą wydania danej osobie poświadczenia bezpieczeństwa, ponieważ FSB w celu zapewnienia poufności tajemnic państwowych monitoruje osoby z poświadczeniem bezpieczeństwa.

86. Skarżący podnosił, że nieprawdopodobne jest, by przy faktycznie losowym doborze w składzie ławy przysięgłych wylosowano tak wiele osób

posiadających poświadczenie bezpieczeństwa. Uważał, że Rząd nie poparł dowodami swojego twierdzenia, że dobór dokonany został losowo.

87. Co do konkretnych przysięgłych, którzy zataili informacje na swój temat, skarżący podniósł, że Rząd temu nie zaprzeczył, a powtórzył jedynie, że w materiale zawartym w aktach sprawy nie ma takich informacji, a dokładnie na to zwracał uwagę skarżący.

(b) Rząd

88. Rząd stanął na stanowisku, że skarżący wniósł o wyłączenie jedenastu potencjalnych przysięgłych, w przypadku siedmiu z nich powołując się na ich poświadczenie bezpieczeństwa. Sędzia oddalił wnioski skarżącego w tym względzie, ponieważ fakt, iż potencjalni członkowie ławy przysięgłych mieli dostęp do tajemnic państwowych nie świadczył o ich stronniczości ani osobistym interesie w rezultacie sprawy.

89. Rząd przytoczył dodatkowo obowiązujące przepisy prawa rosyjskiego dotyczące podstaw obowiązkowego lub możliwego wyłączenia członka ławy przysięgłych (zob. par. 64-65 powyżej) i wskazał, że żadna z nich nie obejmowała posiadania poświadczenia bezpieczeństwa.

90. Rząd stwierdził, że rosyjskie ustawodawstwo określające podstawy wyłączania członków ławy przysięgłych nie mogą być interpretowane w sposób rozszerzający, także biorąc pod uwagę zasady pewności prawa i przewidywalności.

91. Co się tyczy stwierdzenia, że niektórzy członkowie ławy przysięgłych mieli ukrywać konkretne informacje na swój temat w procesie selekcji, Rząd podniósł, że akta sprawy nie zawierają dowodu w postaci dokumentów potwierdzającego zarzuty w tym względzie.

92. Rząd twierdził, że dobór przysięgłych był losowy. Fakt, iż czterech członków ławy przysięgłych w tym procesie posiadało poświadczenie bezpieczeństwa nie daje podstaw, by kwestionować bezstronność większości ławy przysięgłych.

93. Rząd wskazał, że orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego nr 8-II z 27 marca 1996 r. zakazywało wyłączenia adwokatów nieposiadających poświadczenia bezpieczeństwa ze spraw dotyczących tajemnic państwowych, ponieważ w celu uzyskania poświadczenia bezpieczeństwa musieliby oni przejść procedurę weryfikacji przez FSB, a więc służbę jednocześnie odpowiedzialną za prowadzenie śledztwa w takich sprawach. Sytuacja adwokatów była zatem odmienna od sytuacji przysięgłych. Co więcej, czterech wspomnianych członków ławy przysięgłych uzyskało poświadczenie bezpieczeństwa przed rozpoczęciem procesu.

2. Ocena Trybunału

(a) Zasady ogólne

94. Trybunał przeanalizuje tę kwestię w świetle istotnych zasad ogólnych podsumowanych w wyroku *Kyprianou przeciwko Cyprowi* ([WI], skarga nr 73797/01, §§ 118-121, ETPC 2005-XIII i *Micallef przeciwko Malta* [WI], skarga nr 17056/06, §§ 93–99, ETPC 2009).

95. Trybunał powtarza również, że nawet sprawiane wrażenia mogą mieć pewne znaczenie, jako że „sprawiedliwość należy nie tylko czynić, ale również sprawiać, by jej czynienie zostało dostrzeżone” (zob. *De Cubber przeciwko Belgii*, 26 października 1984 r., § 26, seria A nr 86). Oznacza to, że decydując, czy w danej sprawie istnieje uprawniony powód, by obawiać się braku bezstronności konkretnego sędziego lub członka ławy przysięgłych, punkt widzenia oskarżonego jest ważny, ale nie decydujący. Decydujące jest, czy taką obawę da się obiektywnie uzasadnić (zob. *Huseyn i Inni przeciwko Azerbejdżanowi*, skargi nr 35485/05 i 3 inne, § 161, 26 lipca 2011 r.).

96. Wreszcie Trybunał przypomina, że to do krajowych organów sądowych należy zweryfikowanie, czy - zgodnie z wymogami art. 6 ust. 1 Konwencji - sąd rozpoznający sprawę był „bezstronnym sądem” w rozumieniu tego artykułu, w sytuacji gdy jest to przedmiotem sporu ze względu na okoliczności, które nie jawią się na pierwszy rzut oka jako w sposób oczywisty pozbawione zasadności. Przy dokonywaniu takiej weryfikacji mają one obowiązek wykorzystać wszystkie środki, jakimi dysponują, by wyeliminować wątpliwości co do rzeczywistości i charakteru zarzutów skarżącego (zob. *Farhi przeciwko Francji*, skarga nr 17070/05, §§ 25 i 28, 16 stycznia 2007 r.).

(b) Zastosowanie zasad ogólnych w okolicznościach faktycznych niniejszej sprawy

97. Przechodząc do niniejszej sprawy, Trybunał zauważa, że zarzuty skarżącego w stosunku do przysięgłych z poświadczeniem bezpieczeństwa nie zawierają zarzutów dotyczących faktycznej subiektywnej stronniczości, a zatem podlegają zbadaniu z zastosowaniem obiektywnego kryterium bezstronności.

98. Trybunał zauważa ponadto, że skarżący i Rząd nie zgadzają się w ocenie prawdopodobieństwa tego, że losowy dobór może prowadzić do sytuacji, w której czterech z dwunastu (jedna trzecia) wybranych członków ławy przysięgłych posiada poświadczenie bezpieczeństwa. Chociaż wydaje się, że rosyjska ustawa (zob. par. 68 powyżej) przewiduje możliwość wydania poświadczenia bezpieczeństwa licznym kategoriom osób, Trybunał uważa za wątpliwe, aby poświadczenie bezpieczeństwa, a więc dostęp do tajemnic państwowych, posiadała tak znaczna część rosyjskiego społeczeństwa, jeżeli ławę przysięgłych uznawać za reprezentatywne odbicie sytuacji w tym zakresie.

99. Trybunał zauważa ponadto, że obawy skarżącego co do bycia sadzonym przez członków ławy przysięgłych posiadających poświadczenie bezpieczeństwa nie odnoszą się do braku generalnego ustawowego zakazu działania takich osób w charakterze przysięgłych, ale raczej do faktu zasiadania przez nich w ławie przysięgłych w konkretnej sprawie prowadzonej przeciwko skarżącemu (zob. *Hanif i Khan przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, skargi nr 52999/08 i 61779/08, § 145, 20 grudnia 2011 r.). Ponieważ skarżącego oskarżono o zdradę w postaci ujawnienia tajemnicy państwowej, śledztwo przeciwko niemu było prowadzone przez FSB. Jak wynika z prawa rosyjskiego (zob. par. 69 powyżej), orzeczenia rosyjskiego Trybunału Konstytucyjnego (zob. 70 powyżej) i stanowisk stron, osoby z poświadczeniem bezpieczeństwa, które jest konieczne do wykonywania pracy na określonych stanowiskach, muszą przejść specjalną procedurę weryfikacji przeprowadzaną przez FSB. Co więcej, z rosyjskiego prawa (*ibid.*) wynika również, o czym świadczy sprawa skarżącego, że FSB kontynuuje monitorowanie osób z poświadczeniem bezpieczeństwa i przestrzeganie przez nie zakazu ujawniania tajemnic państwowych. Trybunał uważa, że posiadanie poświadczenia bezpieczeństwa nie oznacza automatycznie braku bezstronności. Biorąc jednak pod uwagę, że FSB postawiła skarżącemu zarzut zdrady poprzez ujawnienie tajemnicy państwowej, jego obawa, że członkowie ławy przysięgłych posiadający poświadczenie bezpieczeństwa mogą pozostawać przynajmniej w pewnym stopniu pod wpływem stronnich rozważań, wydaje się na tyle poważna, aby uzasadnione było gruntowne zbadanie tej kwestii przez przewodniczącego składu orzekającego.

100. Ponieważ wątpliwości skarżącego co do bezstronności przysięgłych posiadających poświadczenie bezpieczeństwa były na tyle poważne, aby uzasadnione było gruntowne zbadanie tej kwestii, Trybunał przejdzie do zweryfikowania, w jaki sposób sędzia przewodniczący odniósł się do obaw skarżącego. Trybunał zauważa, że sformułowane przez skarżącego zarzuty w tym względzie zostały oddalone z następujących powodów. Ponieważ posiadanie poświadczenia bezpieczeństwa nie jest jedną z podstaw, które generalnie dyskwalifikują kogoś z ławy przysięgłych w świetle rosyjskiego prawa (zob. par. 64-65 powyżej), sędzia uznał, że fakt, iż niektórzy członkowie ławy przysięgłych posiadają poświadczenie bezpieczeństwa nie mógł wpływać na ich bezstronność (zob. par. 35, 56 i 89 powyżej). W rezultacie Trybunał uważa, że zastrzeżenia skarżącego wobec przysięgłych z poświadczeniem bezpieczeństwa uczestniczących w jego konkretnej sprawie, dotyczącej zarzucanego ujawnienia tajemnicy państwowej, zostały oddalone z powołaniem się na zasady ogólne, bez rozważenia charakteru i przedmiotu procesu, i ze względów czysto formalnych: decyzję uzasadniono tym, że obowiązujące przepisy nie przewidują, aby poświadczenia bezpieczeństwa stanowiło podstawę dyskwalifikacji kogokolwiek z ławy przysięgłych. Sądy krajowe nie podjęły zatem

wystarczających działań, aby zweryfikować, czy sąd prowadzący postępowanie został ustanowiony jako bezstronny sąd w rozumieniu art. 6 Konwencji i nie zaproponowały wystarczających gwarancji, które pozwoliłyby wyeliminować wątpliwości w tym względzie (zob. z kolei *Gregory przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, 25 lutego 1997 r., §§ 48–49, *Zbiór wyroków i decyzji 1997-I*).

101. W świetle powyższego Trybunał uważa, że wątpliwości skarżącego co do bezstronności sądu rozpoznającego jego sprawę karną można uznać za obiektywnie uzasadnione, z uwagi na udział w niej przysięgłych z poświadczeniem bezpieczeństwa, oraz że nie zostały one wyeliminowane gwarancjami proceduralnymi.

102. W związku z tym nastąpiło naruszenie art. 6 ust. 1 Konwencji ze względu na brak bezstronności sądu ocenianej w świetle kryterium obiektywnego.

103. Z uwagi na powyższe Trybunał nie uznaje za konieczne, by badać odrębnie inne obawy skarżącego dotyczące bezstronności innych przysięgłych i sędzi K. (zob. *Sutyagin przeciwko Rosji*, skarga nr 30024/02, § 194, 3 maja 2011 r.).

B. Przesłuchanie biegłych oskarżenia

1. Stanowiska stron

(a) Skarżący

104. Skarżący podniósł, że 25 października 2004 r. wniósł o przesłuchanie dziesięciu biegłych oskarżenia. Biegli ci sporządzili opinie zawierające między innymi wniosek, że ujawnione przez niego informacje stanowiły tajemnicę państwową. Skarżący zauważył, że badania przeprowadzone przez biegłych odbyły się na etapie postępowania przygotowawczego i na zlecenie śledczego, w związku z czym byli to biegli oskarżenia. Ponieważ sąd nie uwzględnił tego wniosku, skarżący nie miał możliwości przesłuchania tych biegłych. Skarżący liczył, że poprzez ich przesłuchanie będzie mógł zakwestionować ich kompetencje i wnioski.

105. W kontekście tego samego wniosku skarżący dążył do wezwania i przesłuchania siedemnastu ekspertów obrony, będących specjalizującymi się w różnych działach fizyki pracownikami szeregu instytucji akademickich. Zeznania tych specjalistów były istotne dla skarżącego, by wykazać między innymi, że opracowane przez niego wstępne specyfikacje nie zawierały tajemnicy państwowej i były od dawna dostępne w ogólnodostępnych źródłach.

106. Niemniej jednak pomimo wniosków skarżącego sąd krajowy odmówił zapewnienia mu możliwości przesłuchania biegłych oskarżenia i wezwania specjalistów obrony. W rezultacie nie mógł on skutecznie zakwestionować jedynej kwestii będącej przedmiotem sporu, a stanowiącej

podstawę skazania go za zdradę, a więc kwestii tego, czy ujawniona informacja stanowiła tajemnicę państwową.

(b) Rząd

107. Rząd podnosił, że 25 października 2004 r. skarżący zwrócił się o przesłuchanie dziesięciu osób, które opracowały opinie w jego sprawie, a także siedemnastu innych osób jako ekspertów obrony. Wniosek ten oddalono, powołując się na art. 282 k.p.k., który stanowi, że sąd może przesłuchać biegłego, aby uzyskać wyjaśnienie lub dodatkowe informacje dotyczące opinii biegłego (zob. § 72 powyżej). W niniejszej sprawie w świetle treści wniosku obrony i akt sprawy nie zachodziła konieczność uzyskania jakiegokolwiek wyjaśnienia ani dodatkowych informacji. Z tego względu nie było podstaw, aby wzywać biegłych wskazanych we wniosku skarżącego.

2. Ocena Trybunału

(a) Zasady ogólne

108. Trybunał przypomina, że co do zasady art. 6 ust. 1 i 3 lit. d) Konwencji wymaga, aby oskarżony miał adekwatną i właściwą możliwość zakwestionowania zeznań i przesłuchania świadków zeznających przeciwko niemu, albo wówczas gdy składają zeznania, albo na późniejszym etapie (zob. *Al-Khawaja i Tahery przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* [WI], skargi nr 26766/05 i 22228/06, § 118, ETPC 2011, *Schatschaschwili przeciwko Niemcom* [WI], skarga nr 9154/10, § 105, ETPC 2015 i *Khodorkovskiy i Lebedev przeciwko Rosji* (skarga nr 2), skargi nr 42757/07 i 51111/07, § 475, 14 stycznia 2020 r.).

109. Trybunał przypomina również, że termin „świadkowie” z art. 6 ust. 3 lit. d) Konwencji ma znaczenie autonomiczne i obejmuje również biegłych. Rolę biegłego można jednak odróżnić od roli naocznego świadka, który musi przedstawić sądowi osobiste wspomnienie konkretnego zdarzenia. Analizując, czy konieczne było osobiste stawienie biegłego na rozprawie, Trybunał będzie kierował się zatem przede wszystkim zasadami zawartymi pojęciu „sprawiedliwego rozpatrzenia sprawy” z art. 6 ust. 1 Konwencji, a w szczególności gwarancją „postępowania kontradyktoryjnego” oraz „równości stron”. Oznacza to, że niektóre rozwiązania stosowane przez Trybunał w odniesieniu do osobistego przesłuchiwania „świadków” w rozumieniu art. 6 ust. 3 lit. d) bez wątpienia mają odpowiednie zastosowanie w kontekście przesłuchiwania biegłych, przy należyтым uwzględnieniu różnicy w ich statusie i roli (zob. *Avagyan przeciwko Armenii*, skarga nr 1837/10, § 40, 22 listopada 2018 r., *Khodorkovskiy i Lebedev przeciwko Rosji* (nr 2), cyt. pow., § 476).

110. Co do zasady, to do sądów krajowych należy ocena przeprowadzonych przed nimi dowodów, jak również znaczenia dowodu,

których przeprowadzenia domagają się oskarżeni. Artykuł 6 ust. 3 lit. d) pozostawia im, co do zasady, ocenę, czy właściwe jest wezwanie świadków przed sąd (zob. *Vidal przeciwko Belgii*, 22 kwietnia 1992 r., § 33, *Seria A nr 235-B*, *Avagyan*, cyt. pow., § 41; *Khodorkovskiy i Lebedev (nr 2)*, cyt. pow., § 478).

111. Jednym z wymogów rzetelnego procesu jest możliwość skonfrontowania się oskarżonego ze świadkami w obecności sędziego, który musi ostatecznie rozstrzygnąć sprawę, ponieważ obserwacje sędziego dotyczące zachowania i wiarygodności określonego świadka mogą mieć konsekwencje dla oskarżonego (zob. *Matytsina przeciwko Rosji*, skarga nr 58428/10, § 153, 27 marca 2014 r., z przytoczonymi źródłami, *Avagyan*, cyt. pow., § 43 oraz *Khodorkovskiy i Lebedev (nr 2)*, cyt. pow., § 482). To samo dotyczy biegłych (zob. *Gregačević przeciwko Chorwacji*, skarga nr 58331/09, § 67, 10 lipca 2012 r., *Constantinides przeciwko Grecji*, skarga nr 76438/12, § 39, 6 października 2016 r.): obrona musi mieć prawo do przeanalizowania i zakwestionowania nie tylko samej opinii biegłego, ale również prawo do zakwestionowania wiarygodności osób, które ją sporządziły, w drodze bezpośredniego przesłuchania (zob. między innymi, *Brandstetter przeciwko Austrii*, 28 sierpnia 1991 r., § 42, *Seria A nr 211*, *Matytsina*, cyt. pow., § 177, *Avagyan*, cyt. pow., § 43 oraz *Khodorkovskiy i Lebedev (skarga nr 2)*, cyt. pow., § 482).

(b) Zastosowanie powyższych zasad w niniejszej sprawie

112. W niniejszej sprawie skarżący złożył wniosek o przesłuchanie przed sądem dziesięciu biegłych, którzy sporządzili opinie w jego sprawie i ustalili między innymi, że dokonał on ujawnienia informacji stanowiącej tajemnicę państwową. Jego wniosek nie był szczegółowy i powoływano się w nim jedynie na prawa wynikające z art. 6 ust. 3 lit. d) Konwencji (zob. par. 37 powyżej). Sąd rozpoznający sprawę orzekł, że nie ma konieczności przesłuchiwania biegłych podczas rozprawy, ponieważ ich opinie były jasne i sąd nie potrzebował żadnych wyjaśnień ani dodatkowych informacji od nich (zob. par. 39 powyżej). W swoim odwołaniu skarżący twierdził, że konieczne jest przesłuchanie biegłych oskarżenia przed sądem, aby wykazać, że posiadali oni niewielką wiedzę lub nie posiadali żadnej wiedzy z istotnych dla sprawy działów fizyki (zob. par. 45–49 powyżej), a następnie podważyć ich wnioski, szczególnie dotyczące kwestii tego, czy informacje stanowiły tajemnicę państwową. Sąd odwoławczy oddalił ten argument, stwierdzając ogólnie, że biegli dysponowali odpowiednią wiedzą i powołując się na potrzebę uzyskania oceny eksperckiej przy ustalaniu, czy informacje stanowiły tajemnicę państwową (zob. par. 56 powyżej). Trybunał uważa zatem, że skarżący jasno wykazał sądom krajowym, że oczekuje przesłuchania biegłych przed sądem w celu podważenia ich wiarygodności i sformułowanych przez nich wniosków (zob. odpowiednio *Hanu przeciwko*

Rumunii, skarga nr 10890/04, § 40, 4 czerwca 2013 r. i *Avagyan przeciwko Armenii*, cyt. pow., § 44).

113. Co więcej, w niniejszej sprawie osiem opinii zostało przygotowanych przez dziesięciu biegłych na wniosek prokuratora w trakcie postępowania przygotowawczego, zostały one wykorzystane przez prokuratora do sporządzenia aktu oskarżenia, a następnie oparł się na nich sąd wydając wyrok.

114. Opinie biegłych dotyczyły nie tylko kwestii technicznych, ale również tego, czy informacje, których dotyczyła sprawa, stanowiły tajemnicę państwową (zob. par. 56 powyżej). Sąd odwoławczy zauważył, że charakter tych informacji (to, czy stanowią tajemnicę państwową) to jedno z dwóch podstawowych znamion przestępstwa zdrady popełnionej poprzez ujawnienie tajemnicy państwowej, o którą oskarżono skarżącego. Co więcej, sąd odwoławczy uznał, że kwestia ta była kwestią prawną, a zatem nie stanowiła zagadnienia podlegającego rozstrzygnięciu przez ławę przysięgłych. W końcu, zgodnie z rosyjskim prawem, to eksperci decydują o zaklasyfikowaniu informacji jako tajemnicy państwowej (zob. par. 56 i 61 powyżej). Z tego względu przedmiotowe opinie biegłych miały kluczowe znaczenie dla sprawy, w której skarżącego uznano za winnego zdrady stanu poprzez ujawnienie tajemnicy państwowej.

115. Trybunał zauważa ponadto, że opinie biegłych sporządzono na wniosek śledczego na etapie postępowania przygotowawczego. Chociaż można odnieść wrażenie, że skarżącego zawiadomiono o zleceniu biegłym sporządzenia opinii i miał on możliwość zapoznania się z nimi, nic nie wskazuje na to, by skarżący miał możliwość skierowania do biegłych dodatkowych pytań, zasugerowania wyboru innych biegłych lub wzięcia udziału w badaniach biegłych oraz przekazania im swoich uwag, co gwarantują mu obowiązujące przepisy (zob. 71 powyżej). Nic nie wskazuje również, aby skarżący miał inne możliwości konfrontacji z biegłymi i podważenia ich wiarygodności i wniosków na etapie postępowania przygotowawczego (zob. z kolei *Kashlev przeciwko Estonii*, skarga nr 22574/08, § 47, 26 kwietnia 2016).

116. W takich okolicznościach sąd rozpoznający sprawę miał obowiązek uważnie przeanalizować wniosek obrony o przesłuchanie biegłych podczas rozprawy. Zamiast tego przewodniczący uznał, że nie zachodzi konieczność osobistego przesłuchania biegłych, ponieważ ich pisemne opinie były jasne, nie wymagały wyjaśnień ani dodatkowych informacji. Trybunał zauważa, że nawet jeżeli w opiniach nie było poważnych niespójności, przesłuchanie biegłych mogłoby ujawnić ewentualne konflikty interesów, niewystarczalność materiałów w ich dyspozycji lub wady metod badania (zob. *Khodorkovskiy i Lebedev przeciwko Rosji*, skarga nr 11082/06 i 13772/05, § 714, 25 lipca 2013).

117. Można odnieść wrażenie, że obawy skarżącego o wiarygodność biegłych i ich wniosków nie są nieuzasadnione. Sąd okręgowy trzykrotnie

zwracał sprawę prokuratorowi w celu dalszego prowadzenia postępowania przygotowawczego lub dokonania korekty ze względu na powtarzające się problemy z opiniami biegłych i ich wykorzystaniem w akcie oskarżenia (zob. par. 17, 22 i 25). Co więcej, jak wynika ze stanowiska skarżącego, czemu nie zaprzeczył Rząd, biegli nie mieli odpowiedniej lub wystarczającej wiedzy fachowej w istotnych działach fizyki (zob. par. 45-49 powyżej). Wreszcie skarżący kilkakrotnie próbował zwrócić uwagę sądów krajowych na alternatywne opinie czołowych naukowców podzielających jego stanowisko, że ujawnione informacje nie zawierały żadnych tajemnic państwowych (zob. par. 15 i 44 powyżej). Pomijając kwestię dopuszczalności tych alternatywnych opinii, rzeczą naturalną jest, że skarżący miał wątpliwości co do wniosków sformułowanych przez biegłych oskarżenia i dążył do możliwości ich przesłuchania.

118. Trybunał nie dostrzega również zasadnego powodu, dlaczego uniemożliwiono przesłuchanie biegłych przed sędzią, chociażby na posiedzeniu niejawnym, co dawałoby skarżącemu oskarżonemu o ujawnienie tajemnicy państwowej, możliwość ich przesłuchania, a ani sądy krajowe ani Rząd nie wskazały takiej podstawy.

119. Podsumowując, skarżącego skazano za zdradę poprzez ujawnienie tajemnicy państwowej w oparciu o opinie biegłych, którzy nie zostali przesłuchani przez obronę ani podczas procesu (zob. *Avagyan przeciwko Armenii*, cyt. pow., § 46 oraz *Khodorkovskiy i Lebedev (nr 2)*, cyt. pow., § 484), ani na etapie postępowania przygotowawczego.

120. Na tej podstawie Trybunał uznaje, że nieuwzględnienie wniosku skarżącego o przesłuchanie biegłych oskarżenia, których opinie zostały następnie wykorzystane przeciwko niemu, mogło w istotny sposób wpływać na jego prawo do sprawiedliwego rozpatrzenia sprawy, w szczególności w świetle gwarancji „kontryktoryjności postępowania” i „równości stron”. W związku z powyższym doszło do naruszenia art. 6 ust. 1 i 3 lit. d) Konwencji.

121. Z uwagi na powyższe ustalenia Trybunał uważa za zbędne odrębne badanie pozostałych zarzutów skarżącego związanych z brakiem możliwości podważenia wniosków sformułowanych przez biegłych oskarżenia poprzez przesłuchanie ekspertów wskazanych przez obronę (zob. *Sutyagin*, cyt. pow., § 201).

III. ZARZUT NARUSZENIA ART. 7 I ART. 10 KONWENCJI

122. Skarżący zarzucił, że został skazany za działania, które nie wypełniały znamion przestępstwa zdrady w postaci ujawnienia tajemnicy państwowej, ponieważ ujawnione przez niego informacje były ogólnodostępne, a zatem nie stanowiły informacji niejawnej.

123. Rząd podniósł, że we właściwym wyroku sądu stwierdzono, że informacje ujawnione przez skarżącego obywatelom chińskim zgodnie z

obowiązującymi przepisami stanowiły tajemnicę państwową. Sąd przeanalizował ogólnodostępne publikacje, na które powołał się skarżący, i uznał, że nie zawierają one takiej samej ilości informacji jak informacje, które skarżący ujawnił, ani ich treść nie jest taka sama.

124. Trybunał zauważa, że zagadnieniem kluczowym dla zarzutów podniesionych przez skarżącego na gruncie art. 7 i 10 Konwencji jest to, czy ujawnione informacje stanowiły tajemnicę państwową. Ponieważ stwierdzono naruszenie art. 6 ust. 1 i 3 lit. d) Konwencji polegające na odmówieniu skarżącemu prawa do zakwestionowania wniosków biegłych o niejawnym charakterze ujawnionych przez niego informacji (zob. 119-120 powyżej), Trybunał nie uważa za konieczne odrębnego badania istoty zarzutów skarżącego podnoszonych na gruncie art. 7 i 10 Konwencji (zob. *Sutyagin*, cyt. pow., §§ 206–07).

IV. ZASTOSOWANIE ART. 41 KONWENCJI

125. Artykuł 41 Konwencji stanowi:

„Jeżeli Trybunał stwierdzi, że nastąpiło naruszenie Konwencji lub jej Protokołów, oraz jeżeli prawo wewnętrzne zainteresowanej Wysokiej Układającej się Strony pozwala tylko na częściowe usunięcie konsekwencji tego naruszenia, Trybunał orzeka, gdy zachodzi taka potrzeba, o przyznaniu słusznego zadośćuczynienia pokrzywdzonej stronie”.

A. Szkoda

126. Skarżący podniósł, że choć pierwotnie został uniewinniony, ostatecznie został skazany przez stronnictwą ławę przysięgłych, przy braku jakiegokolwiek dowodu świadczącego o jego winie, a na podstawie tego bezprawnego skazania był pozbawiony wolności łącznie przez dziewięć lat i osiem miesięcy. Skarżący domagał się kwoty 200 000 euro (EUR) tytułem zadośćuczynienia za szkodę niemajątkową.

127. Rząd stwierdził, że roszczenie skarżącego należy oddalić, ponieważ gdyby jego skazanie zostało uznane za stanowiące naruszenie Konwencji, mógłby ubiegać się na szczeblu krajowym o wznowienie postępowania karnego i odszkodowanie.

128. Trybunał stwierdził, że w odniesieniu do skarżącego doszło do dwóch naruszeń art. 6 Konwencji. Zważywszy na to, że wskutek skazania z naruszeniem art. 6 Konwencji skarżący był pozbawiony wolności przez niemal dziesięć lat, Trybunał uznaje, że jego cierpienie i frustracja nie mogą zostać zrekompensowane samym stwierdzeniem naruszenia, czy też możliwością wznowienia postępowania karnego. Trybunał, dokonując oceny w oparciu o zasadę słuszności, przyznaje skarżącemu kwotę 21 100 EUR tytułem zadośćuczynienia za szkodę niemajątkową.

B. Koszty i wydatki

129. Skarżący podniósł, że każda z dwóch pełnomocniczek reprezentujących go przed Trybunałem poświęciła dwadzieścia cztery godziny na przygotowanie pism do Trybunału. Ponieważ ich stawka godzinowa wynosiła 150 EUR, skarżący zwrócił się do Trybunału o przyznanie 3 600 EUR każdej z pełnomocniczek, co łącznie daje kwotę 7 200 EUR.

130. Rząd stwierdził, że roszczenie skarżącego należy odrzucić, ponieważ nie zapłacił on swoim pełnomocniczkom powyższych kwot.

131. Trybunał zauważa, że skarżący otrzymał bezpłatną pomoc prawną. Jego roszczenie z tytułu kosztów i wydatków nie zostało poparte kopią bezspornie wykonanej umowy o świadczenie usług prawnych zawartej z jego pełnomocniczkami ani kopiami rachunków potwierdzających płatność. Z tego względu Trybunał oddala roszczenie z tytułu kosztów i wydatków.

C. Odsetki za zwłokę

132. Trybunał za słuszne uznaje wyznaczenie wysokości odsetek za zwłokę na podstawie marginalnej stopy procentowej Europejskiego Banku Centralnego powiększonej o trzy punkty procentowe.

Z TYCH PRZYCZYN TRYBUNAŁ JEDNOGŁOŚNIE

1. *orzeka*, że pozwane państwo nie wywiązało się ze swoich obowiązków wynikających z art. 38 Konwencji;
2. *orzeka*, że doszło do naruszenia art. 6 ust. 1 Konwencji w odniesieniu do prawa skarżącego do rozpatrzenia jego sprawy przez bezstronny sąd;
3. *orzeka*, że doszło do naruszenia art. 6 ust. 1 i 3 lit. d) Konwencji w odniesieniu do prawa skarżącego do przesłuchania biegłych oskarżenia;
4. *orzeka*, że nie zachodzi konieczność rozpatrywania skargi na podstawie art. 7 i 10 Konwencji;
5. *orzeka*,
 - (a) że pozwane państwo winno, w terminie trzech miesięcy od daty, w której niniejszy wyrok stanie się ostateczny zgodnie z art. 44 ust. 2 Konwencji, uiścić na rzecz skarżącego kwotę 21 100 EUR (dwadzieścia jeden tysięcy euro) zadośćuczynienia z tytułu szkody niemajątkowej, przeliczoną na walutę pozwanego państwa według

WYROK W SPRAWIE DANILOV PRZECIWKO ROSJI

kursu obowiązującego w dniu płatności, powiększoną o wszelkie należne podatki;

- (b) że od upływu wyżej wskazanego terminu trzech miesięcy aż do momentu uregulowania należności, należne będą odsetki zwykłe od określonej powyżej kwoty, naliczone według stopy równej marginalnej stopie procentowej Europejskiego Banku Centralnego obowiązującej w tym okresie, powiększonej o trzy punkty procentowe;

- 6. *oddala* roszczenie skarżącego o słuszne zadośćuczynienie w pozostałej części.

Sporządzono w języku angielskim i obwieszczono pisemnie 1 grudnia 2020 r., zgodnie z Regulą 77 §§ 2 i 3 Regulaminu Trybunału.

Milan Blaško
Kancierz

Paul Lemmens
Przewodniczący